

บทที่ 7

บทสรุป

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์ พ.ศ. 2411 นั้น ระบบจักรวรรดินิยมกำลังแผ่ขยายมาทางภาคตะวันออกและไกลไทยเข้ามาทุกขณะ กล่าวคือ อังกฤษไคอินเคีย พม่า ทางตะวันตกและปีนังสิงคโปร์ทางใต้ ส่วนทางตะวันออก ฝรั่งเศสได้เวียดนามและเขมร มหาอำนาจทั้งสองอาจลุกลามเข้ามาในไทยได้โดยง่าย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงหาวิธีป้องกันโดยการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยแบบชาติตะวันตก แต่การที่จะทำให้ประเทศชาติเจริญทัดเทียมนานาประเทศในยุโรป และให้ประเทศเหล่านั้นยอมรับความเสมอภาคของไทยได้นั้น ไทยต้องขจัดสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้หมดไป ทรงหาวิธีให้ชาวต่างชาติและคนในบังคับของชาตินั้น ๆ มาขึ้นศาลไทย คือให้ได้รับอำนาจทางการศาลคืนมาเสียก่อน ซึ่งชาติต่าง ๆ จะยอมคืนสิทธิสภาพนอกอาณาเขตนี้ต่อเมื่อไทยเลิกใช้กฎหมายและวิธีตัดสินแบบเก่า มีประมวลกฎหมายแบบสากลและการตัดสินลงโทษแบบใหม่เสียก่อน แต่ในการปรับปรุงประเทศและร่างประมวลกฎหมายนั้น คนไทยยังไม่มีความรู้ทางวิทยาการแขนงใหม่ ๆ หรือแนวการบริหารที่ทันสมัย ตลอดจนประสบการณ์ทางคานถ่าง ๆ นั้นมากพอ ถ้าทำเองอาจจะชักช้าหรือเกิดข้อผิดพลาดขึ้นได้ รัฐบาลไทยเห็นควรที่จะว่าจ้างชาวยุโรปที่รู้งานเข้ามาปฏิบัติแทน จะเป็นการเหมาะสมกว่า ทั้งนี้ เพราะเคยเห็นตัวอย่างจากญี่ปุ่นและจีนที่ชาวยุโรปได้ลดเข้ามาแล้ว ไทยจึงว่าจ้างชาวต่างประเทศ เข้ามารับราชการเป็นที่ปรึกษาราชการของไทยบ้าง มีทั้งที่ปรึกษาราชการทั่วไป ควบคุมกิจการทุกแขนงและที่ปรึกษาย่อยประจำกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ

การสืบหาชาวยุโรปที่เหมาะสมเข้ามารับราชการนี้ โดยมากเป็นหน้าที่ของทูตไทยในยุโรป และได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลของมหาอำนาจ เช่น จากอังกฤษ หรือสหรัฐอเมริกา ในกรณีของที่ปรึกษาราชการทั่วไปคนแรกคือเจ้าพระยาอภัยราชา (โรดิงส์มินส์) นั้น ประจวบกับเป็นเวลาที่กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ (พระยศขณะนั้น) กำลังเสด็จประพาสยุโรป อยู่ จึงทรงรับหน้าที่สืบหาและได้รับความช่วยเหลือจากนายเวอน์ชาวอังกฤษ ประจำสถานทูต

ต้นฉบับไม่มีหน้า 162

NO PAGE 162 IN ORIGINAL

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถึงอย่างไร นายโรลันด์มินส์ ก็ปฏิบัติงานได้ผลดีจนได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ เป็นถึงเจ้าพระยาอภัยราชา เมื่อ พ.ศ. 2440 และได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยจาก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาก จึงได้ทรงแต่งตั้งให้เป็นผู้หนึ่งในคณะที่ปรึกษา ราชการ ถวายองค์ผู้สำเร็จราชการต่างประเทศ คราวที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรป ครั้งแรก พ.ศ. 2440 ผลงานที่นับว่าดีเด่นของเจ้าพระยา อภัยราชาเป็นผลงานด้านการปรับปรุงและการบริหารภายในประเทศมากกว่าด้านภายนอก ประเทศ เช่น เกี่ยวกับการดำเนินนิติบัญญัติและกฎหมาย ปรับปรุงกฎหมาย จัดร่างประมวล กฎหมายใหม่บางตอน จัดตั้งโรงเรียนกฎหมาย ทางด้านสาธารณูปโภค จัดแนะนำกิจการ ใหม่ ๆ ที่จะประโยชน์แก่ส่วนรวม เช่น ตั้งสภาอุณาโลมแดง การเทศบาล สุขาภิบาล และได้ให้คำปรึกษาส่วนพระองค์ เช่น กรณีการศึกษาของพระโอรส หรือให้คำแนะนำการ ปฏิบัติบริหารราชการแบบใหม่ นอกจากนี้ทำหน้าที่ประสานงานตามกรมกองต่าง ๆ ให้คำแนะนำแก่เสนาบดีกระทรวงต่าง ๆ ที่ยังไม่เข้าใจในงานแบบใหม่ ควบคุมดูแลการปฏิบัติงาน ของที่ปรึกษาราชการอื่น ๆ มิให้ผิดพลาดและถ้ามีข้อใดที่ถูกต้องเป็นประโยชน์แก่ไทยก็จะนำ ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย เพื่อขอพระราชวินิจฉัยและพระบรมราชานุญาตโดยเร็ว ส่วนทางด้าน การต่างประเทศ*เจ้าพระยาอภัยราชาได้ช่วยในการเจรจากับผู้แทนประเทศต่าง ๆ การร่าง จดหมายติดต่อกับรัฐบาลประเทศอื่น การทำสนธิสัญญากับชาติตะวันตก ซึ่งถึงแม้ว่าจะไม่ได้ผล ดีนัก แต่ก็ยังนับว่าเป็นประโยชน์มากกว่าการไม่เป็นที่ปรึกษามาช่วยเหลือ ซึ่งชาวต่างประเทศ ย่อมพอใจที่จะเห็นไทยไม่มีผู้ช่วยเหลือตนจะได้ปฏิบัติงานได้สะดวกขึ้น ดังปรากฏในพระราช- หัตถเลขาพระราชทานพระยาสุรียานุวัตรว่า "... ความคิดซึ่งจะหาคนเช่นนี้ ผู้อยู่ภายนอก บางที่จะไม่เห็นเป็นการสำคัญ เพราะเหตุว่าเจ้าพระยาอภัยราชาถึงจะทำดีมากเพียงเท่าใด การที่หาผิดให้เสียหวังที่ไปก็มีจริงอยู่ อีกประการหนึ่งเป็นที่ให้ฝรั่งไม่พอใจจะให้เรามีฝรั่ง เข้ามาเป็นปีกหาง มักจะพยายามบีบบังคับเอาชนะเอาแพ้กั้นในส่วนฝรั่งต่อฝรั่ง เป็นต้น..."¹

¹ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, "พระบรมราชโองการและพระราช- หัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระยาสุรียานุวัตร",

2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2444, (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาสุรียานุวัตร พ.ศ.2479).

แต่นับว่าเจ้าพระยาอภัยราชาได้ปฏิบัติผลงานที่เป็นประโยชน์แก่ไทยมากกว่าเสีย และผลงานนั้นนำไทยเจริญทันสมัยขึ้นอย่างรวดเร็ว สมความก้องการและช่วยให้ไทยผ่านพ้นวิกฤตการณ์ตึงเครียดระหว่างฝรั่งเศสและอังกฤษมาได้อย่างปลอดภัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแลเห็นความสำคัญของเจ้าพระยาอภัยราชา ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขาฉบับเดียวกันนั้นว่า

“โดยจะร่างหนังสือขึ้น รู้อยู่ว่ามันยังไม่ดี แต่ก็ไม่มีผู้ใดที่อาจจะออกความเห็นถึงลงมือแก้ไขได้เช่นเจ้าพระยาอภัยราชา... เมื่อเจ้าพระยาอภัยราชาอยู่มีประโยชน์บ้างโดยทางกระทรวงต่อกระทรวง แต่ไม่ใช่เป็นอย่างไรปรมินิสเตอ ประโยชน์ที่มีนั้นคือ เจ้าพระยาอภัยราชาเป็นกองกลางร่างหนังสือให้หลายกระทรวงด้วยกัน ถ้าออกความเห็นให้ผู้ซึ่งต่างคนต่างภาษาไม่ปรึกษา เมื่อความเห็นความคิดเดียวกัน แลเจ้าพระยาอภัยราชาเป็นคนมีความพยายาม ถ้าพอใจในการใดเพียงมาก ไซ้แต่เท่านั้น เป็นผู้ซึ่งคอยมาฟ้องในความคิดเห็นอันซึ่งเห็นว่าผิด ถ้าในการอันใดซึ่งเห็นว่าเฉื่อยช้า ก็เข้ามาฟ้องให้เร่งรัดว่ากล่าว การดำเนินไปได้อย่างนี้มาก เพราะความก้องการคนอย่างเช่นเจ้าพระยาอภัยราชานั้นไม่สู้มีทั่วไป มีอยู่แต่ในบางคนมีตัวเราเป็นต้น”¹

ส่วนสโรทโร เบด ที่ปรึกษาราชการทั่วไปก่อนต่อมาหน้าที่ส่วนใหญ่เกี่ยวกับบทบาททางด้านการต่างประเทศ คือการทำสนธิสัญญากับประเทศมหาอำนาจ อังกฤษและฝรั่งเศส สนธิสัญญาที่ทำกับฝรั่งเศสฉบับ พ.ศ. 2447 และ พ.ศ. 2450 ฉบับหลังนี้มีความสำคัญมาก เพราะเป็นการแก้ไขสนธิสัญญาฉบับ พ.ศ. 2436 ฉบับสมบูรณ์ และเป็นการยุติปัญหาข้อยุ่งยาก และล้มเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับรัฐบาลฝรั่งเศส หลังจากนั้นฝรั่งเศสและไทยสัมพันธ์ภาพอันดีต่อกัน ส่วนใหญ่เป็นผลงานของสโรทโร เบด ส่วนสนธิสัญญาปี พ.ศ. 2452 ที่ไทยทำกับอังกฤษ เพื่อประโยชน์ที่จะขอสิทธิสภาพนอกอาณาเขตคืนมา เพื่อล้มเลิกอนุสัญญา

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ฉบับปี 2440 และเพื่อชอกูเงินสร้างทางรถไฟสายใต้ ถึงแม้ว่าสนธิสัญญาฉบับนี้จะสำเร็จลงได้ในสมัยของเวสเทนการ์ด (พระยาถวัลย์ไมตรี) แต่ สโตรเบล ก็เป็นผู้ดำเนินการเจรจาติดต่อ และจัดวางแผนการทั้งหมด ที่ยังไม่สำเร็จในสมัยของสโตรเบล เพราะถึงแก่อนิจกรรมไปเสียก่อน เวสเทนการ์ดที่ เป็นผู้ช่วยจึงดำเนินการสืบต่อมา จากสนธิสัญญาฉบับ พ.ศ. 2450 และ พ.ศ. 2452 ได้แสดงให้เห็นถึงบทบาทและอิทธิพลของสโตรเบล ในการทำสัญญาเหล่านี้อย่างมาก แสดงถึงความไว้วางพระทัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อสโตรเบลและแนพระทัยว่าสโตรเบลจะใช้ความสามารถปฏิบัติการต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของไทย และยังแสดงถึงอิทธิพลของสโตรเบลที่สามารถพุดแนะนำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและคณะรัฐบาลไทย มีความเห็นคล้อยตามข้อเสนอที่ไทยกั้นแดนให้แก่มหาอำนาจทั้งสองเป็นการแลกเปลี่ยนกับสิ่งที่ไทยต้องการ คือยกพระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ ให้แก่ฝรั่งเศส ในสนธิสัญญา พ.ศ. 2450 และยกรัฐไทรบุรี กลันตัน ตรังกานูและปดิส ให้อังกฤษในสนธิสัญญา พ.ศ. 2452 แต่ถึงแม้ไทยจะเสียดินแดนไปบ้างสนธิสัญญาทั้งสองฉบับนี้ก็มิใช่ประโยชน์ เพราะช่วยให้ไทยได้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตขึ้นมาเป็นบางส่วน แต่ที่ยังไม่ได้มาทั้งหมดเพราะไทยยังไม่มีประมวลกฎหมายใช้ ทั้งบริเวณเหล่านั้นก็ไม่ได้ทำประโยชน์ให้แก่ไทยมากนัก เป็นการยุติปัญหาความยุ่งยากจากมหาอำนาจทั้งสอง เพราะได้ดินแดนที่ตนต้องการไปแล้ว ถ้าไทยไม่ตัดสินใจยกดินแดนบริเวณเหล่านั้นให้ไปแล้ว ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสอาจจะใช้อำนาจรุกรานเอาไปมากกว่านี้ หรืออาจถึงกับเสียเอกราชไปได้ นับว่าผลงานทางด้านการต่างประเทศของ สโตรเบล มีประโยชน์มาก ส่วนบทบาททางด้านอื่น ๆ นั้น ก็คงเป็นแบบเดียวกับของเจ้าพระยาอภัยราชา คือการปรับปรุงกิจการภายในประเทศ การประสานงานระหว่างกรมกองต่าง ๆ แต่ไม่เกินเท่าผลงานทางการต่างประเทศ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวถึงสโตรเบลไว้ในพระราชหัตถเลขาพระราชทานมารดาสโตรเบลไว้ มีใจความว่าสโตรเบลเป็นคนดีมีความสามารถเป็นเพื่อนที่แท้จริงและมีความซื่อสัตย์ต่อไทยอย่างแท้จริง มีคุณลักษณะที่ดี ไม่มีที่ติเป็นคนกว้างขวางและเป็นที่ยอมรับและนับถือของชาวต่างประเทศ และชาวไทยที่เคยสมาคมด้วย การอสังกรรมของสโตรเบลทำให้คณะรัฐบาลของไทยรู้สึกเสียหายและยุ่งยากมาก พระองค์ทรงสงสัยว่าคงจะหา

คนที่ดีและมีความสามารถเท่าสโตรเบลไม่ได้อีกแล้ว¹ ส่วนกรมหลวงเทเวศร์ ทรงแสดงความเห็นว่าทรงเสียพระทัยมากที่ต้องขาดเพื่อนที่ไว้วางพระทัย เป็นผู้มีคุณค่า เป็นผู้ช่วยเหลือและร่วมงานที่ดีเช่นสโตรเบล²

สำหรับความเห็นของชาวต่างประเทศเกี่ยวกับบทบาทของสโตรเบล ล้วนแต่กล่าวว่าสโตรเบลมีอำนาจและอิทธิพลอย่างมากต่อวงการบริหารของไทย เช่น ในรายงานจากทูตอเมริกันถึงกระทรวงการต่างประเทศ ใน พ.ศ. 2449 ว่า วงการบริหารของไทยมีความเชื่อถือสโตรเบล เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตลอดระยะเวลา 2 ปีที่เข้ามาบริหารราชการในไทย และเปรียบเทียบสโตรเบลเหมือนจตุรคมความมุ่งหมายและการประสานงานของรัฐ ซึ่งไม่เคยปฏิบัติกันมาก่อน ส่วนราชทูตอีกคนหนึ่งกล่าวถึงบทบาทของสโตรเบลไว้ ในรายงาน พ.ศ. 2464 ว่าสโตรเบลเป็นที่ปรึกษาราชการชาวต่างประเทศที่ได้รับผลสำเร็จมากที่สุด อันเป็นผลมาจากความสามารถและการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีความเข้าพระทัยในตัวสโตรเบล จึงได้ทรงเห็นด้วยกับคำแนะนำของสโตรเบลเกี่ยวกับนโยบายการเมืองที่สำคัญ ๆ ในจดหมายส่วนตัวของสโตรเบล ถึงนายอีเลียต อธิการบดีมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ได้กล่าวถึงอิทธิพลที่มีครอบคลุมนวงการบริหารบาลไทย นอกจากนี้ยังเสริมอีกว่า คนไทยเชื่อถือสโตรเบลจะสามารถช่วยแก้ไขความยุ่งยากและรักษาความสงบไว้ได้³ ซึ่งความเหล่านี้เป็นของชาวอเมริกันที่เป็นชาติเดียวกันกับสโตรเบล และเห็นว่าไทยดำเนินนโยบายตามคำแนะนำของสโตรเบล ก็รู้สึกภูมิใจในชาติของตน ก็อาจจะรายงานอย่างมีอคติไปบ้าง แต่สโตรเบลเป็นผู้ที่มีความสามารถจริง และไทยประจักษ์ในความสามารถนี้ประกอบกับได้พิจารณาเห็นว่าข้อเสนอ

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 5, แฟ้มที่ ต. 2/8, "พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 พระราชทานแก่-โรลันด์ สโตรเบล," กันยายน, พ.ศ. 2451.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 18 - 9.

³ Kenneth T. Young, "The Special Role of American Advisers in Thailand 1902-1949" Asia Magazine, No. XIV, 19.

ต่าง ๆ นั้นถูกต้อง จึงโดยอ้อมปฏิบัติตาม จึงทำให้แควเหมือนกับว่ารัฐบาลไทยเห็นดีเห็นชอบกับข้อเสนอของสโตรีเบลไปทุกประการ เช่น ในการทำสนธิสัญญากับฝรั่งเศส พ.ศ. 2450 และสนธิสัญญากับอังกฤษ พ.ศ. 2452 ซึ่งสโตรีเบลเสนอให้ยกดินแดนให้แก่ประเทศทั้งสองไปเป็นการแลกเปลี่ยนกับความต้องการของไทย ไทยพิจารณาเห็นแล้วว่าดินแดนเหล่านั้นไม่มีประโยชน์ต่อไทยมากนัก ถ้ายังเก็บไว้ก็อาจจะนำอันตรายมาสู่ประเทศได้ แต่ถ้ายอมยกให้ไปเพื่อแลกกับประโยชน์ที่มองเห็นได้ จะเป็นการดีกว่า ไทยจึงยอมทำสัญญาทั้ง 2 ฉบับนั้น มิใช่เพราะอยู่ในอิทธิพลอำนาจของสโตรีเบล

ส่วนพระยาภิรมย์ภักดีนั้น บทบาทและผลงานไม่ค่อยเห็นเด่นชัดนัก เนื่องจากทำหน้าที่ช่วยสโตรีเบลอยู่ตลอดเวลา จึงอาจกล่าวได้ว่า ผลงานต่าง ๆ เป็นแบบเดียวกับของสโตรีเบล เช่น สนธิสัญญากับฝรั่งเศส พ.ศ. 2447 พ.ศ. 2450 การแก้ไขสัญญาประกันกรุงสยามระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศส และในการทำสนธิสัญญากับอังกฤษ ฉบับ พ.ศ. 2452 ถึงแม้สโตรีเบลจะถึงแก่อสัญกรรมไปแล้วก็ตาม พระยาภิรมย์ภักดีคงยึดนโยบายดำเนินแผนการตามโครงการที่สโตรีเบลวางไว้แล้ว ผลงานที่พระยาภิรมย์ภักดีปฏิบัติตามลำพังได้แก่การดูแลให้สนธิสัญญากับอังกฤษ ฉบับ พ.ศ. 2452 ดำเนินไปให้สำเร็จ คือการยกดินแดนรัฐมลายูให้อังกฤษ การแบ่งปันเขตแดนและปัญหาการอพยพผู้คนในบริเวณดังกล่าว ส่วนผลงานในระยะต่อมาอยู่ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และไม่ค่อยมีความสำคัญมากนัก หรือเป็นผลงานที่สืบเนื่องมาจากที่ปรึกษาคนก่อนเป็นการดูแลให้หน่วยงานหรือการดำเนินงานใหม่ ๆ ที่ตั้งขึ้นแล้วดำเนินไปอย่างมีระเบียบ และมีประสิทธิภาพดีขึ้นเท่านั้น จึงไม่ไต่ถ่วงถึงอย่างละเอียดนัก หรือเป็นการเริ่มงานซึ่งสิ้นสุดลงในสมัยของที่ปรึกษาคนต่อมา เช่น การเปิดการเจรจาเรื่องสิทธิภาพนอกอาณาเขตกับสหรัฐอเมริกา

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวถึงพระยาภิรมย์ภักดีไว้ว่าเป็นคนฉลาด มีความมั่นคงและซื่อสัตย์มาก เป็นมิตรที่ดีของไทยคนที่มาติดต่อดูแลจะมีความรู้สึกเหมือนกับว่าพระยาภิรมย์ภักดีเป็นคนไทยคนหนึ่ง พระยาภิรมย์ภักดีพยายามจะทำทุกสิ่งเพื่อผลประโยชน์ของไทย และทรงเปรียบพระยาภิรมย์ภักดี เหมือนหยกน้ำใสที่ทำ

ไพบดินของไทยชุมชนชน^๑

สำหรับชาวอเมริกันคนอื่น ๆ ให้ความเห็นว่าพระยาภิรมย์ภักดีเป็นคนทำงานจริง แต่คอนซางจะทำแค่ลำพัง นายคิง ราชทูตอเมริกันได้รายงานเสนองกระทรวงการต่างประเทศไว้ว่า พระยาภิรมย์ภักดีได้สร้างความยิ่งใหญ่ทั้งระหว่างชาวไทยและชาวต่างประเทศที่อาศัยอยู่ในไทย ส่วน นายคาร์ เพนเตอร์ ทูตอีกคนหนึ่งได้เขียนไว้เมื่อพ.ศ. 2456 ว่าพระยาภิรมย์ภักดีได้ดำรงตำแหน่งสูงในกรมข้าราชการชาวไทย คนที่เคยสมาคมควยจะรู้สึกประทับใจในคุณลักษณะพระยาภิรมย์ภักดี ซึ่งประกอบด้วยความซื่อสัตย์และจุดมุ่งหมายที่ดี แต่บางคนก็มีความเห็นตรงข้ามกัน เช่น นายฮอว์นินบรุก ข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศ แสดงความเห็นไว้ใน พ.ศ. 2459 หลังจากพระยาภิรมย์ภักดีกลับไปสหรัฐอเมริกาแล้วว่า พระยาภิรมย์ภักดีเป็นเพื่อนที่ดีต่อชาวอังกฤษมากกว่าชาวอเมริกันเอง เพราะไม่คอยช่วยอุดหนุนสถานทูตสหรัฐอเมริกาเลย^๒ แต่พระยาภิรมย์ภักดีเองได้กล่าวยืนยันว่า จะพยายามปฏิบัติราชการอย่างดีที่สุด เพื่อจะเปลี่ยนกฎเกณฑ์เก่า ๆ ให้เป็นวัฒนธรรมแบบใหม่อย่างที่ไม่คุ้นเคยทั่วไป คือพยายามจะนำความเจริญมาสู่ไทย และเห็นว่าสถานการณ์ของโลกในระยะนั้นคือราว พ.ศ. 2457 เปลี่ยนแปลงไป มหาอำนาจเกิดพิพาทกันในยุโรป คือเกิดสงครามโลกครั้งแรก 2457 ไม่มีเวลาจะสนใจในภาคตะวันออกมากนัก ไทยคงจะพ้นจากอันตรายจากชาติมหาอำนาจยุโรป และบ้านเมืองเจริญขึ้นมากแล้ว จึงไม่จำเป็นต้องมีที่ปรึกษาราชการทั่วไปอีกต่อไป พระยาภิรมย์ภักดีหลุดออกจากราชการกลับไปสหรัฐอเมริกา เมื่อ พ.ศ. 2458

เห็นได้เหตุการณ์ที่จำเป็นสถาปนาเมืองและสภาวะแควดลอม ทำให้ไทยต้องวางใจชาวต่างประเทศ เขามารับราชการเป็นที่ปรึกษาประกอบด้วยที่ปรึกษาราชการทั่วไป และที่

¹ Kenneth T. Young, "The Special Role of American Advisers in Thailand 1902-1949, "Asian Magazine, No. XIV, 23.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 20 - 23.

ปรีกษาราชการประจำกระทรวง กรม กอง ต่าง ๆ ที่ปรีกษาราชการเหล่านี้ได้ทำประโยชน์
 ให้แก่ไทยอย่างมาก และเมื่อถึงเวลาสมควรถึงเหตุการณ์สภาพแวดล้อมดีขึ้น คนไทยมีความ
 รู้ความสามารถที่จะปฏิบัติงานได้โดยลำพังแล้ว ไทยจึงเลิกจ้างที่ปรีกษาราชการทั่วไป แต่ที่
 ปรีกษาอื่น ๆ ยังคงมีจ้างตอมาบางจนเลิกลงไป ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
 หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แล้ว ตำแหน่งที่ปรีกษาชาวต่างประเทศ
 จึงสิ้นสุดลง แต่ไทยยังคงว่าจ้างชาวต่างประเทศเข้ามาช่วยเหลืออีกในรูปของผู้เชี่ยวชาญแนว
 ต่าง ๆ ให้คำแนะนำเกี่ยวกับเรื่องที่ตนชำนาญ ซึ่งอาจเป็นได้ว่าผู้เชี่ยวชาญนี้เป็นผลปฏิรูปมา
 จากที่ปรีกษาราชการนั่นเอง แต่บางหน้าที่ไว้วางก็ไม่ใช่อ่านาจมาก เช่นที่ปรีกษาในสมัยก่อน.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย